

Laulamalla maailmaa parantamassa

Timo Kalevi Forss: *Toverit, herätkää: poliittinen laululiike Suomessa*. Helsinki: Into Kustannus, 2015. 374 s. ISBN: 978-952-264-441-1

Kappaleessa *Afriikka, sarvikuonojen maa* sanoittajat Martti ja Pantse Syrjä kysyvät: ”Luuletko että kitaraa / soittamalla voi parantaa maailmaa” ja vastaavat väistäen: ”en tiedä onko näin / mutta ainakin soitan sitä oikein päin.”

Toistakymmentä vuotta ennen Eppu Normaalin *Imperiumin vastaisuus* -levyä, joka julkaistiin v. 1988, Suomessa oli hajoamassa vasemmistolainen laululiike, jonka piirissä oli vallinnut varma käsitys siitä, että laulamalla ja kitaraa soittamalla voi ja jopa pitää parantaa maailmaa, erityisesti sen työväenluokan ja muiden sorrettujen asemaa. Timo Kalevi Forss on kirjoittanut tästä laululiikkeestä tietokirjan.

Forssin teos on paljolti kronologinen esitys poliittisesta laululiikkeestä, joskin on vaikea sanoa, onko se liikkeen historia vai suppeampi historiikki – vaikeo sarja episodeja, joita tulee vastaan dokumentteja selatessa. Siinä on vähän kaikkea kolmea. Käsittelytavan perusteella vertailukohteeksi kävisivät Jake Nymanin rock-tietokirjat. Esitystapa on johdonmukainen, lähdeviitteitä on niukasti, haastattelupätkiä paljon ja teoreettinen hahmottelu puuttuu.

Vanhan työväenlauluvaiheen tekijä käy lyhyesti läpi lähinnä Pekka Gronowin ja Ilpo Saunioin julkaisuihin ja Gronowin haastatteluihin perustuen. Kerronta pääsee kunnolla käyntiin, kun tullaan 1960-luvun loppuvuosiin. Sadankomitealaisten rauhanpoliittisista keskusteluista tullaan Arvo Salon ja Kaj Chydeniuksen *Lapualaisoopperaan*. Folk-aalto

käsitellään lyhyesti mutta kattavasti, ja Hectorin Palkkasoturi on nostettu siitä ansiokkaaksi näytteeksi.

Kun käydään läpi Love Recordsin perustaminen (1966) ja nuorison ”taistolaisuus”, päästään noin sivulla 125 kiinni laululiikkeeseen, jonka esiintymistä luonnehtii tanakka haara-asento, etunoja ja laulaminen nyrkki pystyssä täysin palkein. Erilaiset ohjelmaryhmät kävivät esiintymässä teollisuuslaitosten työmaaruokaloissa ja pitivät ulkoilmakonsertteja. Saisikohan nykypäivänä järjestetyksi vallankumouslaulutoukiota työpaikoille, edes ruokatunnin viihteeksi ja sytykkeeksi?

Agit-Propin kvartetti oli ilman muuta musiikillisesti paras lauluryhmä 1970-luvulla. Sinikka Soka mukaan heillä oli ensimmäisellä, Itä-Berliinin poliittisen laulun festivaalikeikalla ”mukana rokkia, poppia ja kitapurjeet suorana esitettyä todellista agitaatiota”, kun taas muut ryhmät ”esittivät akustisin kitaroin säestettyä auvoista folkia” (s. 148).

Taitavasta stemmalaulustaan ja iskevästä biitistä huolimatta yhtye teki vain kaksi LP-levyä vuosina 1972 ja 1974. Levyjen myötä Agit-Propista tuli yhä enemmän taistolaisbändi ja Neuvostoliiton ”his master’s voice” Suomessa. Brechtin tekstien lisäksi laulujen joukossa oli neuvostonaivismia: ”Haluavatko venäläiset sota?” Tai: ”Neuvostoliitto, Leninin maa, kautta maailman äärien kirkastaa sinun lippusi kansojen töitä.”

Keväällä 1971 perustetun KOM-teatterin näkyvin kokoonpano oli KOM-kvartetti, joka esitti yhteiskunta- ja kapitalismikriittisiä lauluja. Sen säestyksissä kuuluivat soittajien vahva jazz-osaaminen ja laulajien te-

atterimaiset maneerit. Bepopista lähteneen Ero Ojosen mielestä ”tällaiset puhtaat kolmisoinnut tuntuivat hirvittävän simppeliltä. Siihen piti vähän tottua ja ymmärtää, että tälläkin tavalla voi tehdä musiikkia” (s. 168). Ja katso: silloinkin kun Kaisa Korhonen huutaa suoraviivaisesti Balladia toveri Viljasesta, sen säestys jazzahtaa selvästi.

Matti Rossin roolia olisi voinut valaista enemmänkin, sillä hänhän oli monissa runoissaan varsinainen telaketjukommunisti, jonka sanankäyttö oli tuhtia. Rossissa näkyy eniten se, mikä toki kuului Agit-Propin tavaramerkkeihin: totisuus. Sanan julistaminen oli tärkeä juttu, joskin kuulemma Pekka Aarnion välispiikeissä oli myös huumoria.

Syyskuun yhdentoista sotilasvallankaappaus Chilessä vuonna 1973 avasi Latinalaisen Amerikan todellisuuden laajemmalle yleisölle ja muutti radikaalisti vasemmistolaista ilmapiiriä. Vaikka Forss mainitsee Tricont-yhdistyksen, häneltä jää lähes huomaamatta se nuorten poliittikkojen ja toimittajien joukko, jolle Latinalainen Amerika oli keskeinen ongelmakenttä: Viveca Hedengren, Seppo Bonsdorff, Erkki Tuomioja, Kati ja Pekka Peltola. Kalevi Kalemaa kirjoitti joskus, että Sadankomiteaa on aiheesta sanottu ”kaikkien radikaaliliikkeiden äidiksi”.

Chile-aallossa polkaistiin pystyyn paljolti taistolaisia solidaarisuusryhmiä ja Suomeen kutsuttiin – tai tarjoutui – käymään lauluuyhteitä (Quilapayún, Inti Illimani). Ne toivat konkreettisia aiempaan mielikuvaan, joka oli perustunut El condor pasa -laulun kaunomaalailuun: ”I’d rather be a hammer than a nail, yes I should, if I only could...”. Nyt opeteltiin espanjan kielen iskulauseita: ”¡El pueblo unido, jamás será vencido!”

Rauhanpuolustajien rooli laululiikkeen ja taistolaisuuden

taustavaikuttajana olisi kaivanut enemmän valaisua. Nyt se jää vaille mainintaa. Järjestön credo oli Neuvostoliiton edun markkinoiminen.

Mutta ei laululiikekään ollut yhtä kuin taistolaisliike. Suomesa toimi sentään paljon muunlaisiakin poliittisia lauluryhmiä, jotka jäävät kirjassa liian vähälle. Se että Pekka Aarnio on kirjan käytetyin haastateltava, saa koko laululiikkeen näyttämään taistolaisliikkeeltä.

Kirjan loppupuolella juoni hajaantuu, kuten hajaantui laululiikekin. Uusia lyhyt- tai pitkäikäisiä kokoonpanoja syntyi myös Helsingin ulkopuolella. Atte Blomin mielestä Jyväskylän opiskelevien sosialistien eli JOS:n piirissä syntynyt Jos-Agityryhmä oli monessa suhteessa muita parempi (s. 329–330). Rypytysaisuudesta huolimatta se kierrätti myös kansanlauluja uusina versioina ja teki yhden LP:n lauluistaan.

Forssin kirjassa on paljon hyviä muisteloita mukana olleilta. Enemmänkin niitä olisi voinut olla, mutta toki kirjan sivumäärä olisi paisunut entisestään. Nytkin sivuja on niin paljon kuin vuodessa on päiviä. Toinen miellyttävä piirre on väljä taitto. Laulujen sanoille annetaan niiden tarvitsema tila. Kolmanneksi mukaan otettujen laulujen valikoima on tehty hyvällä maulla. Neljänneksi, monilla sivuilla on levyjen kansia koosteina samalla kun useita levyistä käsitellään tekstissä.

Kritiikkinä täytyy sanoa, että Forss ei määrittele poliittista laululiikettä. Asian käsittely polkkaistaan alussa käyntiin kuin mopo, ja tarina etenee sitten, sujuvasti kylläkin. Käsitteiden määrittelemättömyys johtaa muutamin paikoin aika outoihin, ellei peräti virheellisiin ilmauksiin. Esimerkiksi s. 183 sanotaan, että ”[V] aikka Nummisen hillittömyyksiä tulviva ja omaääninen tuotanto ei

olekaan suoranaisesti poliittista laulua, jotkut hänen levytyksistään ja yhteistyöprojekteistaan ovat selkeän poliittisia.” Forss ei nähtävästi pidä poliittisina tekoina M. A. Nummisen lakiteksteihin tai anatomian oppikirjojen teksteihin tekemiä lauluja tai jotakin Naiseni kanssa eduskuntatalon puistossa -laulua, vaan pitää niitä enemmän huumorina. Nummista pitäisi ilman muuta tutkia nimenomaan politiikantutkimuksen näkökulmasta, silloin valtaosassa hänen tuotantoaan olisi osoitettavissa vahva poliittinen aspekti.

Lähihistorian hutera tuntemus käy esille esim. sivulla 250, kun Forss kirjoittaa, että Devan (Demokraattisen Vaihtoehdon) raunioille perustettiin vuonna 1990 Vasemmistoliitto. Ei, vaan sehän perustettiin nimenomaan SKDL:n ja SKP:n työn jatkajaksi. Sivulla 277 viitatus SKP:n lehden *Työkansan Sanomien* ilmestymisen sanotaan loppuneen ”jo 1950-luvun puolivälissä”. Vuosien 1956–1957 vaihteessa *Työkansan Sanomat* ja SKDL:n *Vapaa Sana* yhdistettiin *Kansan Uutisiksi*, joka oli sitten kummankin puolueen äänenkannattaja.

Forss kirjoittaa hyvää suomen kieltä. Nykyaikana tällainenkin on syytä erikseen mainita silloin, kun aihetta siihen on. Lyhenteistä tosin pistivät silmään pienillä kirjaimilla kirjoitetut levyformaattit, lp, ep ja cd. Eikö Long Play ole yhä LP ja Extended Play EP isoin kirjaimin? KOM-teatteri kirjoittaa itsensä isoin kirjaimin, mutta Forss puhuu Komista. Venäjän kanssa askartelevan mieleen tuli liian usein Komin tasavalta.

Rajankäynti poliittisen ja jonkin muun laulun välillä on kieltämättä hankala. Arja Saijonmaan singlen A-puoli, Aulikki Oksasen runoon sävelletty Puhu minulle rakkaudesta, on tyylillisesti modernismia, joskaan ei sisällöltään poliittista laulua. Sen sijaan jos

B-puolella olevaa, Kahlil Gibranin runoilemaa Sinun lapsesi -laulua pidetään sellaisena, niin yhtä hyvin siihen voisi lukea Maaritin Lainaa vain, joka on Hectorin hieno suomennos Carole Kingin laulusta Child of Mine.

Loppukiteytyksenä Mikko Perkoila miettii, että poliittinen laululiike ei ollut mitään liikettä. Hän sanoo mallin tulleen suoraan DDR:stä. ”Laululiikkeen käsite on tuotu Suomeen poliittisten organisaattorien toimesta” (s. 340). Sinikka Sokka pitää 1970-lukua ”änkyryyden aikakautena” (s. 340), johon sopi mustavalkoisuus ja sitä kautta Neuvostoliiton tukeminen (s. 156).

Forss pitää punk-aallon tuloa keskeisenä syyinä laululiikkeen loppumiseen. Muitakin syitä on kyllä helppo löytää.

Kovin vähän meillä on ylipäänsä tehty perustutkimusta työväenmusiikista, sen eri haaroista (kisällilaulut, kupletit), sen alueellista erityispiirteistä (amerikansuomalaisten työväenlaulut) ja koko musiikkigenren suhteesta Neuvostoliittoon tai muuhun mittapuuhun. Poliittisen historian vuosikirja *Ajankohdassa* teema on jäänyt aivan marginaaliin, eikä tilanne ole parempi myöskään *Työväentutkimus*-vuosikirjassa. Siinä mielessä Forssin tietokirja paikkaa ihan todellista aukkoa.

Pro graduja ja muita opinäytteitä on kyllä muutamia. Philip Donnerin toimittama kokoomateos *Äänetön pauhu...: hahmotelmia 70-luvun poliittisesta laululiikkeestä* (Työväenmusiikki-instituutti, 1986) on ensimmäinen kunnon yritys ottaa selkoa, mistä laululiikkeessä oli kysymys. Se on Forssin lähteissä mukana. Johanna Kuttilan gradu *Kisällilaulu Valkeakoskella ja Äänekoskella* (Jyväskylän yliopisto, Musiikkiteiden laitos 1993) vertailee eri kisällilauluperinteitä. Marko Pulkkinen valtio-opin gradu ”*Laulakaamme natsiveikoin esiinmarsista...*”

Suomen demokraattisen nuorisoliiton kisällilaulut nuorisoliiton ja kansandemokraattien politiikan representaationa (Jyväskylän yliopisto, 1994) auttaisi sijoittamaan lauluperinteen sodanjälkeiseen vasemmistolaiseen nuorisojärjestöperinteeseen.

Miska Rantasen poliittisen historian gradu *Olen kommunisti: laulukvartetti Agit-Prop, Love Records ja 1970-luvun poliittinen laululiike* (Helsingin yliopisto, 1999) kohdistaa huomionsa kahteen musiikin genren keskeiseen toimijaan. Vuonna 2005 Rantanen kirjoitti Love Records -yhtiön historian. Emmi Jauhainen ja Minja Koski ovat v. 2008 kirjoittaneet Lahden ammattikorkeakoulun musiikkiteatterin linjalle opinnäytetyön, jonka tekstiosuus on otsikoitu *Laulu ottaa kantaa: työväenmusiikin*

vaiheita. Se on persoonallisella otteella kirjoitettu ja yllättävän hyvä. Aki Miettisen musiikkikasvatuksen gradu *”Se soipi sielusain” – varhaisen suomalaisen populaarimusiikin opettaminen peruskoulussa* (Jyväskylän yliopisto, 2009) lienee uusin tutkimus kisällilauluperinteestä.

Ilpo Saunio, Timo Tuovinen ja Pekka Jalkanen ovat kirjoittaneet joko työväenlauluista tai laajemmasta musiikkigenrestä, joka niitä sivuaa. Forssin lähteenä käyttämä aikakauslehti *Uusi laulu* oli alaotsikkonsa mukaan ”laululiikkeen lehti”. Se tarjoaa jo sinällään tutkimusaineistoa lähitulevaisuuden musiikkihistorioitsijoille.

Televisiolevitykseenkin pääsyt Jouko Aaltosen käsikirjoittama ja ohjaama dokumenttielokuva *Kenen joukoissa seisot: vallan*

kumouksellinen musiikkielokuva (2006) on tärkeä etappi laululiikkeen ymmärtämisessä. Sen Forss vain mainitsee kirjan dokumenttiluettelossa.

Yksittäisistä muusikoista, säveltäjistä ja sovittajista olisi hyvä kirjoittaa myös henkilökuvia tai historioikeja. Kaj Chydenius olisi yksi ja M. A. Numminen toinen. Mikko Perkoila on paljolti jatkanut laululiikkeen perinteitä Kajaanista pohjoiseen -tyylin lauluillaan. Tietysti koko taistolaisliikkeen historiakin odottaa kirjoittajiaan.

Kaiken kaikkiaan on erinomaista, että Forss tarttui laululiikkeen teemaan nyt, kun suurin osa sen vaikuttajista on vielä elossa ja haastateltavina.

Tapani Kaakkuriniemi